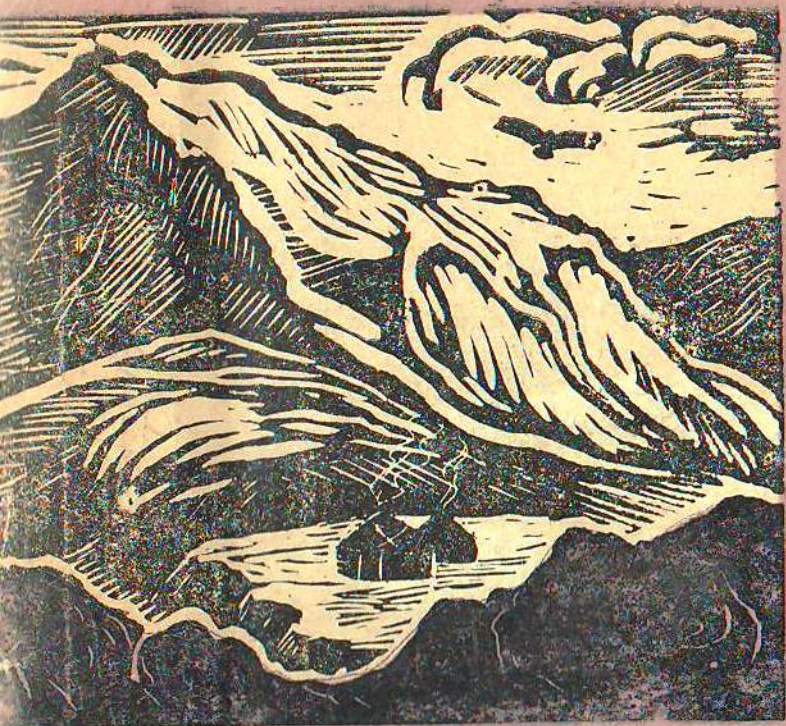

89(84+65)
AK 52

A-PDF Merger DEMO : Purchase from www.A-PDF.com to re

Н. ЖАРҚЫНБАЕВ

АЛАТАҰ БОЯҰЛАРЫ

333кк
мс 52

НУРПЕЙИС ЖАРҚЫНБАЕВ

DIZIMGE ALIN 1972

АЛАТАҰ БОЯҰЛАРЫ

(Қосықлар), поэмалар

~~110172~~

“ҚАРАҚАЛПАҚСТАН” БАСПАСЫ

Бәлент таулар карсыз, булаксыз болмайды. Шайырлык пәкизет
няҳәм менен жазылган қосык—өз саласына түскен айлы ақшам-
лардағы булакка мегзейди. Булақлар айдынлы теңизге асығады...
Қосықлар мын-мың кеуиллерге қозғау салыуға талпынады...

Бәлент таулар көриксіз—баяусыз болмайды. Алатауда бояу-
лар көп. Нурпейис Жарқынбаевтың қосықлары усы көп бояудың
арасында өзіннің прәңбе-ирәң кубылыуы менен оқыушыны өзине
тартып турады.

Аударған Тенелбай Сәрсенбаев

Издательство „Киргизстан“ 1979
Қарақалпақша аудармасы

Ж 45302
М—357(04)80 65—80 4702230200

© „Қарақалпақстан“ баспасы, 1980

АЛАТАҰ БОЯҰЛАРЫ

* * *

„Волга“ келер, епкин менен айдалып,
Пәр төсектей жаныма хәз, жағдайлы.
Қалып барар төңкерилген далалар,
Патефонның „табағындай“ айланып.

Туўған жерди қуўсырғанда шамалап,
Кеўлимди бир қуўаныш қамалап,
Көкирегим көтерилди туў болып,
Ауылымның бир шетин ақ паналап...

Бәри көзге елес бола баслар ма?
Хәзир анам босағаны атларда,
Сарқым суўды айландырар басымнан,
Барлық исин ылақтырып таслар да.

Көз айырмай ала-жолақ жонлардан,
Жонлардағы қыйыр-қыйыр жоллардан,
Қуўанышым сыртқа теўе баслады,
Түтин бурқып шыққан сайын морлардан.

Туўған жерим, саған жер жоқ тепелер,
Сени десем, кеўлим шадлық өңгерер,

Кырыкка келип шашыма ақ енсе де,
О, „кишкене бала“—дейди жеңгелер.

Кишкенемен сениң ушын о, жерим,
—Балам,—дейди, мени хәр тас, хәр дөңиң,
Қушағыңда ойнауға хеш қанбайын,
Мени қайта „кишкене“ етип жиберің...

„Волга“ келер епкии менен айдалып,
Пәр төсектей жаныма хәз, жағдайлы
Қалып барар төңкерилген далалар,
Патефонның „табағындай“ айланып.

КҮН ЖӘНЕ НАН

Дүт тоғайлық қан қызыл боп өртенди,
Өртенди ол, ұақыт пенен алысып.
Сол тоғайдың ишиндеги мен енди,
Жанып аттым тоғай менен жарысып.
Күн қылтыйып горизонтқа таялды,
Күйреп пискен шелпекке өзін теңгерип.
Менде сол ұақ қыялымды қуғалап,
Қызғыш нурға араластым мен келип,
Буннан кейин күнге қарай жуғырдым,
Көйлегімди оң қолыма „өңгерип“.
Күн сол замат қулады тау артына
Мениң сонша еңбегімди еш етип.
Өрттен аман қалған тоғай талпына,
Көгіс дөңіп кетти өзін „беш“ етип.
Ал, сол кеште шөрек келди алдыма
Қып-қызыл.
Көриниси бағанағы күн яңлы.
Жеп атырман мазасы өз алдына,

Көрки менен дәми менен әндамлы.
Туубийиктен шашыранды күн қонақлап,

Жерге түсіп,
Жерде ояныу басланды.
Туқым атлы тиришилик бул ўақта
Буртик жарып, нурға ашты жас жанды.
Күн нурлары қылшығына бийдайды,
Дүгисти де дән боп питти далаға.
Кейин олар даласына қырғыздың,
Нурланды да, нан боп түсти қалаға.
Күннің нуры күнде түсер күлімлеп,
Демек күн бар, дауаы бар нанныңда.
Тиришилик хуким сүрер деймен тек,
Жалғыз ғана екеуінің алдында.
Әй, адамлар! Адамлар ар-намысы,
Аз тийе ме, көп тийе ме еншиңе?!
Шығып атқан, батып атқан күнлерди,
Әдалатлы мийнет пенен „ақлап же!“

АЛАТАҰ БОЯҰЛАРЫ

Гейде жатып туўған жерди ойласам,
Кеткен киби көкирегиме күн түнеп.
Көз өңиме мезгиллерге өңбеген,
Алатаудың бояулары сүртилер.

Алатаудың бояулары бәхәрги!
Сағындым ғой алыс жақта көп жүрип...
Сууларыңнан сарқыраған мәхәли,
Малларыңның ишкенлигин төрт түлик,

Алатаудың бояулары жаздағы!
Қырларыңды, дөңлеріңди гүл басқан.
Қымыз ийиси... боз үй иши жайдары!
Тартқың келер бир зеренин тынбастан.

Алатаудың бояулары күздеги!
Жасыл дөнер қарағайы, аршасы.

Дәстурхандай жайнап атса дүзлери,
„Мени ал“—деп мойын созар алшасы.

Алатаудың бояулары қыстағы!
Бир ақ-ала ирең менен бүркелген.
Тайын баслап ақ шатырлы қыслауы,
Шаруалары ала бәхәр түргелген.

Гейде жатып туўған жерди ойласам,
Кеткен киби көкирегиме күн түнеп.
Көз өңиме мезгиллерге өңбеген,
Алатаудың бояулары сүртилер.

ЕСТЕЛИКЛЕР..

Естеликлер... естеликлер—батырлар,
Мәңги жаслық жигери бар бойында,
Өтер жыллар... умыт болып зақымлар,
Бирак, сизлер адамлардың ойында
Қаласызлар. Хәзиргилер қартайар,
Гезек пенен бул заманды жаңалап,
Сонда олда әуладына айта алар:
„Өскенбиз,—деп естеликти паналап“
Дурыс, сизлер өлмейсизлер жассызлар,
Естеликлер, естеликлер—батырлар.
Күн батысқа суклы қарар тассызлар,
Геўделери жер астында жатырған.
Неге муңлы? Сырын билмей балалар
Бармақларын тислеп қарар бир пәске?
Ал, күнбатыс қызыл өрттен таранар,
Қырық биринши жылды салып тап еске.
Естеликлер, естеликлер... булар да...
Бәлки, биздей жигит болған шадыман.

Арша—ағаштың аты.
Алша—мийуенің аты.

Себил болып гүл усынып қызларға,
Жанса жанған тек ашықлық дадынан.
...Бирак, олар басын тигіп өлимге
Үйлерине қайтатмаған. Минне, әрман!
Ұатан ушын, мәкан ушын... түбинде
Табан тиреп, естеликке айланған.
Ол, сол жыллар оқ шүйкилин аралап,
Бәлки, окопта шийрин ойға талды ма?
Оң қолында автоматы, ура-а-лап!
Қатардағы бир дәўжүрек болды ма?
Алдындағы әрманларын ойланып,
Жыллы үйин ата-анасын сағынар,
Узын-қысқа қыялларға байланып,
Ауыл-елди сағынар да жағы бар.
Бәлки, оның сол күнлери анасы,
Сүйинши түйіп, той әнжамын жегенди,
„Берлинге аз-аз қалдық“—деп, баласы,
Жазған сайын „шүкирим-ай“ дегенди.
...Бирак, курғыр белгисіз бир күнлерде,
Бир жерлерде қан майданда жүргенде,
Баласына тийіп оқлар ушқыны,
Жер кушақлап-жанып жүрек туслары,
Сылқ етиўге сәл-ақ қалып жантайды,
Жер айланып, таллар басын ыргайды.
Оның ерте қулағысы келди ме?
Жоқ, жоқ еле душпан туўын жыққан жоқ.
Ол өмирден көрежағын көрди ме?
Ата болып бөбек сестин укқан жоқ.
...Жатыр солдат шалқасынан кериле,
Қайтып бармай анасына, елине...
Естеликлер, естеликлер—батырлар,
Хәсирет толы жолларыңыз мәңги жас,
Өтер жыллар... умыт болып зақымлар,
Айналасы жаз көркинен айнымас.
Жас ержетер қартаңлары көз жумар,

Орнын басып кайта жаңа жас тууар,
Ал, сизлер ше—сизлердики мэнгилек,
Мэнгилекке тирисизлер, жассызлар!
...Өтөр жигит ҳәр күн сайын алдыңнан.
Елжиреген жас арыўын қолтыклап,
Өтөр ана, мойны төмен салынған,
Өтөр солдат мәртлигинди ардаклап,
Ал, сен болсаң қабақ үйип қаларсаң,—
Қабақ үйип қәҳәр менен турасаң,
Сениң жаның фашистлерди күл етти,
Қарт анаңның ақлау ушын үмитин.

БИЗИҢ МИРАС

Биз таулардың төбесинде тууылсақ,
Бизде тауға сыйыныуды билмес ким?
Үкем яңлы қызғаныушы кууыршақ,
Топырағымнан келмес арқан сүйретким.

Усы таулар жайлау болған уақыттан,
Арғымақлар дала белін талдырған.
Ата-аналар биз жетсин деп бахытка
Боз үй тигип, ошақ қазып қалдырған.

Бул жайлаулар ат сауырындай жалтылдай,
Ата-баба қоныс таңлап көшискен.
Сөйте тура парызында қалдырмай,
Бес уақлы бес намаз оқып өтискен.

Бизлер енди бос жер қоймай бир табан,
Байлық ізлеп, тау жолларын геземіз.
Соңғыларға мирас етип атадан,
Намаз емес, намыс тастап кетеміз.

Батырдай бири-бири ийнилеген,
Ким қырғыз тауларына сүйинбеген.
Салсам деп, усы таудың дәл сүүретин,
Ербеңлеп етегинде жүріппен мен.

Жаз-қысы басында муз жатсадағы,
Жүректі жылытады жақсы жағы.
Боз үйдің керегесі сыяқлы ол,
Қырғызды қоршап турар және тағы!

Шоққысы булт гөзеп тур, күнди сүйип,
Шаншылар төбесинде еки кийик.
Елимнің келешекте мақсетиндей,
Тауларым қандай шалқар, қандай бийик?!...

ТАҰДАҒЫ ТҮН

Аспан жарыла жазлайды,
Әстелеп соң ол тамшылар.
Тау қойнын қайта қозғайды,
Жарқ ете қалған „қамшылар“*

Қараңғы, уақыт белгисіз,
Ашаман боз үй түңлигин.
Хеш қандай түнге бергисіз,
Мениңше усы түн бүтін.

Түтилген жүндей топ бултлар,
Таулардан ары ығады.
Уялған киби ел-журттан,
Азанда қуяш шығады.

*—Қамшылар—шақмақ мәнісінде.

БАЛАЛЫҚТЫ ЕСЛЕҮ

Алдымда сары бояйдай,
Кула дүз егин аңызы.
Орақшы белін жыйалмай,
Түнеген жерлер тап усы.

Қыйтақлар кешіп келемен,
Үстимде уллы аспаным.
Еңкейіп масақ теремін,
Әлпешлеп алтын басларын!

Булытлар... көшкен, шағылған,
Турасаң еле елеслеп.
Санасам бала ұағымнан,
Көзімнен өткен елес көп...

Жоқ сенде сөздің жалғаны,
Сабанда ала-пасыр ек.
Ысқыртып айдап арбаны,
Қамбаға бийдай тасыр ек.

Гезіңден дүзді қандырған,
Атлығып турған оқ едің.
Табаны тикен сындырған,
Балалық қандай шоқ едің..

НАҰ БӘХӘРДЕ

Бүгін мен таң сәхәр түргелип,
Сыртқары шықтым кеп қулшынып.
Бәхәргі қыялма билмедім?
Қарадым аспанға тып-тынық.

Түбімде тереклер, сәруе тал,
Бүртікпең қиятқан сәл ғана.

Аузына шөп тислеп шымшықлар,
Кирискен уясын салмаға.

Кеуліме бір нәрсе жойытқандай
Күн шығыс таманға қарасам.
Таң ата тойдан мәс қайтқандай,
Бір торғай мәз-майрам орасан.

Қуслардың алыслап қыс күні,
Масайрау мәхәлі жеткенін.
Енді хеш қуылмай үскині,
Хақыйқый сайрауға өткенін—

Бұл бәхәр қанатқа қыстыра,
Салажақ бәленттен пәске жар:
“Ертеден баслаңдар машкала,
Елім деп қулпәрең адамлар!”

БЕТ

Бет керек адамға
Тап-таза бет керек!
Уллы емес, бет көлемі алақандай,
Сақлайық тап усыны-ақ етіп таза.
Бет болмай кире алмассаң топ ишіне,
Буннан артық бизлерге барма жаза!

Шыдайды бет қақаман қысыңа да,
Шыдайды, саратанға-ғыжлаған шоқ.
Бирақ, ол шыдай алмас, намыс-арға,
Ардан артық суықта, ыссы да жоқ
Адамға бет керек
Тап-таза бет керек!

Турлы адам!
 Көнбей кәпес, тарлыққа,
 Гүрес пенен сөз қалдырды тарихта!
 Қараңғыға пығарланған ақылдар,
 Арысландай өзін атты жарыққа!

Кең үлкемде жаңарды ерк ураны,
 Буны еситті пүткіл жәхән қулағы!
 Изин ала теңлік болды теңи жоқ,
 Көрмегеннің жетпейтуғын шыдамы!

Көз алдымнан бир жайдары халық ағып,
 Бүгінгі күн төлқынлатты мени анық.
 Гүлге оранып жасаўдамыз минекей,
 Уллы заңның қушағында дем алып.

Еркин қуспан зорлығынан шығысқан,
 Партияның қадаллығы жуғысқан.
 Кең елімнің қайшетінде жүрсем де,
 Бос қалмайман Теңлік, Бахыт ырыстан!

БАСЫМЫЗДЫ ЖОҚАРЫ УСЛАП ЖҮРЕЙІК!

Өлер адам.
 Оның уллы атына
 Табынайық. Басымызды ийейік.
 Бирақ, изин көп қайғыға дөндірмей,
 Өзімізді жеңдірмей
 Басымызды жоқары услап жүрейік!

Уятлар бар, жерден басты көтертпес,
 Бундай ұақта елге ерікті берейік.
 Тери менен жуўсын десе уятын,

Хаўазалы етип кайта ел атып,
 Басымызды жоқары услап жүрейік!

Көкіректе кере бермей қурыға,
 Басымызға зор мақсетлер үйейік.
 Ертең ушын, ел бахты деп еміреніп,
 Техникалық бул әсирде тебіренип,
 Басымызды жоқары услап жүрейік!

АҚ ЖӘНЕ ҚАРА

Қосық жазылмай дәптерін
 Ақ қалса—
 Ақтың неси жақсы?
 Ақ таўарлар айырылып,
 Адамға кешің болса—
 Ақтың неси жақсы?
 Қап-қара көз болса,
 Қарағың келген бәрхама—
 Қараның неси жаман?
 Қараңғы түн болса,
 Ашықлар мəkаны—
 Қараның неси жаман?
 Қап-қара түр болса,
 Ақ пейіл адамда—
 Қараның неси жаман?

* * *

Қәхәрлі урыс жылларында
 Басын қорғап,
 Бир ағам аман қалды,
 Бир ағам қан майданға кетіп бәдер,
 Оннан бери көп жыллар тамамланды,
 ... Усы екі тәғдірдің ортасында,
 Делбедей іштен жандым.

Көп жүрдим басым мең-зең,
Арасында көк думанның,
Ашқым кеп отыр бүгін,
Қалған исти бир тым-тырыс,
Болмаса елге салдық халық алдында,
Қайсысының иси дурыс?!
Ырас ағам аман қалған,
Кушпаған қызыл қанды суық қарды,
Жасады жәнеде ол жасап келер,
Жорғадай сүріп-сүріп не жолларды.
Көрмекши еле талай қызықларды...
Ал, анау ағам, әскер ағам...
Жасайжақ ол алдағы күннің бәрін,
Сум урыс оны ныпқырт еткен менен,
Барлығы оның бүгін жүртқа мәлим,
Хәзирше мен тым-тырыс жүрген менен,
Хақыйқат жүре алмады тынышына,
Қәхәрли хукимин ол жазды былай,
Тириинң хәм өлиннң дәл тусына:
„Өз басын қорғап өлген тири жанлар,
Тирилер сезиминен бийұак өлдин.
Халық ушын жан тапсырған зор еденлер,
Жасайсыз сезиминде тирилердиң!“...

ЖАС ӘҰЛАДТЫҢ МОНОЛОГЫ

Дәуиримиздің қыялы ушқыш,
Тез қандай.
Уйқысыз жатырман.
Шылт-жаңа орақтай—аспанда ай,
Сын ушын полаттан беккем Корчагин,
Меннен кеп сорап атқандай;
— Сизлердің даңқларыңыз қайда?
Жас әуладлар.
— Даңқымыз қайда?
Барма еди, сирә даңқымыз?

Биз уллы көштин баяғы,
даңқын нығарлар шәртиміз!
Билеги бирди бес еткен,
Сом десе сом, полат десе полат,
Өлсек өлеміз дә
Еки болмайды антымыз!
Тың жерди теңселттик,
Космосты аштық
Қарасаң көз камастырар.
ГЭСлерди курдық, жарығы жулдыз
талдырар.

Жауынгер болып,
Қорғадық елди қорғандай.
Уранымыз мұдам: „Бармыз!“
„Жок“ деген сөз жоқ тилде хеш,
Атландық БАМ ға темир жолларда,
Темир мушларды түйіп.
Ислеу ушын ерте-кеш.

—2—

Аспанның жүзи,
Жулдызға толған түн қандай!—
Ауылға уйып,
Ақылға әбден тынғандай,
Сын ушын буны жүреги қалқан
Шолпанбай.

Меннен сорап турғандай:
— Сизлердің мәртлигиниз бар ма,
Жас әуладлар?
— Мәртлигимиз жасау,
Жетеме оған еркимиз?
Бизлерге жат,
Көкирек кернеу, желпинис,
Ұазыйпа:
Бүгінги исти қоймау керек ертенге.

Сонда гана заманың шың көркүмиз,
Экемиз автомат атып жау жеңсе,
Автомат пенен ислерди,
Баскарып турмыз мине биз,
Тынышлык жолына багдарлап,
Барлык пультлардың хызметин,
Жулдызлардагы ең бийик,
Тауларғадагы минемиз.
Биз жаратыушы
Алдымызда бар көп ислер,
Асамыз жыллар майданын,
Геп не өрислер?!...
Келешек күнди жаратып өзүңнүң колы
менен
Келешек күннөп каншама үмүт күтилер.

—3—

Биз—шыныкпыз
Шагырайган шындай ак.
Шөкпейме төмөн шөмбелер, кокымлык
және кемислер.
Хадаллык кууйп,
Бийикке карай бетлесек,
„Бахыт кус“ болып басларга,
Көнбайма бәрха жеңислер!
Бурынғы өткен:
Жулдызлар болып налысы.
Ал, мениң бууыным жер жарып мине
дабылы,
Сункарлар ушса
Мезгилден бетер зууылдап,
Бизнүң бууынның бөлекше бөлекше
канат қагысы.
Мениң бууыным
Маканы ушын, ели ушын,

Жүреги факель;
Жыңғылдан зыят жанысы.
Болажак күнге береді багыт
Дүп-дүзү,
Өйткени—
Партия—дәуірдің ақыл-ойы,
Абрайы және намысы!

УЛЫМА

Улым мениң,
Өстим сендей баллар менен шаңда ойнап,
Ерте жатып, ертең атар танды ойлап.
Бирак, өспөй жетегинде атанып,
Жетим өстим, жалғызлык боп Уатаным.

Урыс пенен қоса шығып жарыққа,
Ерте түстим бала түспес қәлипке!
Ашаршылық арысландай алқымлап,
Не мүшкиллер түспеди аш халыққа...

Қурдай қаппа көлеңкеси өткеннің
Кейуилімди, кейуилімди езген ким?
Мени таслап сауаш кеткен атама
Анам айтқан: „Жеңіс алып тез келгил“

Қайтип олар улларына тез келди,
„Капут“ етиү аңсат па еді, Гитлерди?!
Сағыныш, ыза қушағында қулағаның,
Бул қара жер қанша мәрте тепсеңди.

Улым мениң,
Ұақыт бәрін жайып-жууып тегислеп,
Дөңдиреди дейди гүлдей егиске.
Ондай емес, мүмкин емес, болуы
Урыс мени етип кетти кемистей.

Тислем нанды жерде көрсем, тасланған,
Алдым оны артық көріп ақшадан.
Ашлықтан ба?
Жоқ, жоқ тоқпан ал, бірақ
Ойлансын деп аш адамлар ақшадан.

Түн ажайып жұлдызланса аспаны,
Күн ажайып қызғыш тартып батқаны
Бұл мезгілде керек пе еді, халыққа
Құраллардың тонналаса батпаны?..

Усындай да халайықтан үн шыққан:
"Урысы курсың аяқтарды сылттытқан
Мылтық пенен ойнағанлар ақыры,
Сазайларын тартпай жүрме мылтықтан?"

Улым мениң,
Ыразы бол, заманыңа бүгінгі,
Қайда барсаң, шады-қоррам, дуў-күлкі.
Келешекке кушағың аш, изіме—
Қарайын мен қабағымды түйінкі.

Әл аспанға атайын мен қос қоллап,
Алдың ашық, космос жолы—кең жолдай.
Мәканыңа жауынгер бол, иіе бол,
Көкірегіңді керіп тұрсын бостанлық!

* * *

Жаслығымда үш күн қатар
Удайына жумыс етіп,
Мүдирместен қайтқаным бар ...
Жаслығымда үш күн қатар
Көз илдирмей қайқылықта,
Бір түн сілем қатқаны бар ...
Қартайғанда үш күн қатар

Жаслығымның бір-ақ күнін
тәслей, еслей жатарым бар ...

* * *

О, мениң жаслығым жыл менен,
Жыл менен зымырап барасыз.
Өткердим парқыңды билместен,
Еслесем ... боларман тақатсыз.

Көп ойды ұақытқа уттырдым,
Уттырдым ұақытқа өзіңді.
Сөйтседе аяқтан тик тұрдың
Сен баслап барасаң көшімді.

Баслағыл көшімді, жаслығым!
Көшімді жаслығым тоқтатпа?!
Қарайын изіңнен ынтығып,
Мақсетім, өзіңді жоқлатпаұ.

ОТЫЗ ЖАС

Келіскен мүшесі наз берер,
Хәм дирил денесі жалында,
Ақ жүзін сыланып, қас керер,
Отыз жас айнаның алдында.

Маңлайда жыйрықтан нышан жоқ,
Хәм күші арыслан қалында,
Қырып боп мұрттарын дейді „о“
Отыз жас айнаның алдында.

Жыл өтер, ай өтер жүргенге,
Турыпсаң сен әйіге шағында,
Отыз жас сулыұ ғой билгенге,
Айна емес, өмірдің алдында.

Артымда сонша жол қалып,
Туўған жер жақынлағанда.
Кеттимбе қатты қуўанып?
Жеткермей кетти аўылым да.

Сыйпалап бетти жумсақ жел,
Автобус келер шайқалып.
Анамнан бурын туўған жер,
Алдымнан шықты қарсы алып.

БОЗ ТОРҒАЙ БОЛЫП...

Қызарттың өркеш биліне,
Илинип шыға келгенде,
Алыстан аңсап сағынған,
Жерімди көре бергенде.

Бир пәске талып көзлерім,
Елжиреп кәи ўақ қарадым
Ойнағым келди, ойнағым...
Жапырып жасыл даланы.

Өзінде туўылып ес билген,
Өткерип нешше айларды,
Өзеклес усы жерімдей
Көзиме ысық жай барма?

Боз торғай болып ҳа анаў,
Пәлпәллеп қанат қағынған—
Жүрегим менің емеспе
Мына усы жерин сағынған!

„Шүкир“ликтен тыным болмай жағына,
Анам мени жүрген шығар сағына.
„Бүгин сирә келип қалар“—деп ойлар,
Шәмбе қалқып түсе қойса шайына.

Қандай ана өз баласын сүймесин,
Қандай бала анаға бас иймесин?!
„Шырағым-ай, ҳалым мүшкил сен жоқта“,—
Деп, отрған шығар сабақлай алмай ийнесин.

Мен есейдим, балалық гез турмады,
Бирақ, анам бөбек етип ырғады.
Буған себеп: еркелетип жәнede
„Еңкейши“—деп бетимди өбип турғаны.

Тәниһе қамшы жуўытпай,
„Ақ жал“дай алға таслаған,
„Жаңарық“ суўы жеримнің,
Даўасы, кеўилин хошлаған.

Шабағы менен қосылып,
Суўында жүзdim, ойнадым,
Көп жыллар бойы жүрсемде,
Қараўдан хәргиз тоймадым.

Бойына келсем ағысы,
Усайды бала гезиме,
Шәңгилин шайқап суў алған,
Елеслер анам көзиме...

ЖАҰЫННАН СОҢ

Сүйемен жауыннан кейинги,
Көгеріп жатқан тикжарды,
Жұмысқа қайта атланған,
Ғужырлы колхозшыларды.
Шөптердің басын ийілте,
Сүйемен қонған шымшықты,
Көк музы усап қоршаған,
Таудағы жатқан тынышлықты.
Сүйемен түнек әйнекти,
Күн нуры келип сүйгенін.
Нөсерде қалған жеңгемнің.
Алмасып көйлек кийгенін.

ЖАЙЛАҰ ДУКАНШЫСЫ

„Қәле көйлек, қәле шаршы арзан көп,
Байпақ, тәнда қыстың пири алсаң тек“,
Дейди, бәрха келген сайын жар салып,
Кең жайлаудың дүканшысы Муратбек.

Алар затын қыялында саудалап,
Бәйбишелер дөңге миніп жол қарар.
Ол көрінсе шауып кирип үйіне,
Жыйнап қойған жүгин дәрхал аударар.

Жылқыманда, қой шопанда барады,
Керек затын қәлеуінше алады.
Қыз-келіншек: „Өзин алып қалсаң дә“ —
Деп изинен сыбырласып қалады.

ҚЫСҚЫ КЕШ

Сүңгиди бултқа жақтылық,
Жибермей жерге қыяқ күн,

Буркыды боран асқынып,
Ерке өскен бала сыяқлы.

Бир атлы келер бийшара
Әпшері қашқан бабынша.
Ойында хәзир тек ғана
Шок болып соған абынса.

Бир ұакта ысып үй иши,
Әйнектен терлер сырғанар,
Жыллы жер излеп жас күшик,
Қаңсылап, есик тырмалар.

КЕШИР, ЖЕҢГЕ

Кешир жеңге, кеширип қой бунымды,
Анық билмей егиз туған улыңды,
Бүгінлиги жалғыз ойыншық әкеліп,
Аяғандай болып турман пулымды.

Сүйиншиден соң асығыппан сиз тамап,
Тарлық етсем кете көрсин садаған?
Оппан қалса өкпелерде жерің жоқ,
Жұп улыңды билмей қалдым жеңгежан.

ТАҢҒЫ ЭТИУД

Жас ана буйығар, жай иши.
Ийсін аңқытар баланың.
Қалыңқы мазалы уйқысын
Келіншек сәхәрде алады,
Түн бойы сорыған мәммесін
Тепкилеп жатады баласы...

* * *
Өткенди туңжырайман еске алып,
Еслейинши бәри есте барма екен?
Балалығым нелер менен басланып,
Балалығым қайсы күни қалды екен?

Басланғанды бәлки кесип тусауымды,
Епелеклеп ерген күни балларға.
Кешке шекем жаздырмай я тауымды,
Минген күним „ат“ етип шыбық талларға...

Басланғанды бала болып жууырғыш
Гүбелекти Нурпейис боп қууғаннан...
Басланғанды „алып бер,—деп қууыршақ“,
Дүкандағы тепсең турған уақтымнан...

Балалығым қалған, бәлки сол күни,
Упау керек болғанымда басқаға.
Турғанман мен әңгіменің төркини,
„Сүйемен“—деп айта алмай жасқана.

Балалығым қалған шығар болмаса,
Елдің жүгин ийинге нақ салғанда.
Өзім қатар жигитлерге қолдаса,
Жауынгер боп бір қатарда турғанда.

ДҮЙШЕМБИДЕН—ДҮЙШЕНБИГЕ ДЕЙІН, ЯМАСА БИР ХӘП-
ТЕЛИК ӨМИР КӨРИНИСЛЕРИ

1. Дүйшемби

Әйнек беті сарғыш нурға боялып,
Шығыс жақтан әлем шеті ағарды.
Тиришилік елдир-селдир оянып,
Радио берді соңғы хабарды.

Келдимдағы үлкен айна алдына,
Дүкартладым өскелеңлеу муртымды.
Үлкен парыз қойып турған алдыма,
Отызыншы бәхәр еді, журтым бул...

Дүйшенбеден басланама ис күни,
Я бул өмір жұмыс пенен өте ме?
Жан төзбеслік болсадағы мүшкілі,
Бар хәр кимнің журт миннетін өтері.

Биз жасауды түсинеміз гүрес деп,
Тосқынлықты жеңіу керек түбинде.
Жеңіл күнді жүргім келмес тилеклеп,
Көпке қәдем қосажақпан бүгинде.

„Табар сөзсиз, жаңалықты ізлеген“,
Туу тутамыз қолымызда биз буны.
Бурынғыдай басланды зор күш пенен,
Зор күш пенен аяқланды ис күни.

2. Шийшемби

Истен келсем үйім толы жаңалық,
Тууған жерден қонақ күтер жубайым.
Үйдің ишин шауқым сүрен қала етип,
Ул-қызларым умытыпты „қудайын“.

Жайғасып боп аманшылық сорастым,
Дастурханға ауыл дузы шашылған.
Көпті көрген, дузын ишкен бираздың,
Үлкен шешем гәп тоқыды қасылдан.

Көзге елеслеп тууған ауыл-аймағым,
Анау турған дийуалдағы ата-анам.
Бір көшенің көп баласы жайнаған,
Адам болып шыға келдік пәтамам.

Еслеп кемпир ашаршылық жылларды,
Хәм теңи жоқ жаслықтағы дәуранын
Бахытлы еткен хәзирги ул-кызларды,
—Заманымның болғай,—деди, турағы.

Үйде отырып қыдырамыз үлкени,
Экранда „жаңалық“лар хәр қандай
Елимиздің күнде өсиу-өркини,
Тура алмайсаң буны көріп мақтанбай.

3. Сәршемби

Түске таман бағ сейилинің жолында,
Жолықтырдым бирге оқыған жорамды.
Сөз қозғадық тап баяғы халында,
Бир жаздырып көптең берги орамды...

Еске салдық: жыллар артқа тасланып,
Усыншалық өзгеріске жеткенін.
Журналымыз Асановтан басланып,
Ең ақыры Үсеновта питкенін.

О, сондағы жаслық жигер нәшеде,
Не-не үмит, не әрманлар қайнады.
Оқыудан соң қызлар менен көшеде,
Шақақ аттық, хәзиллесип ойнадық.

Гулбақшада жайнап кетти қызғалдақ,
(Бәхәр келди, демек, келер жаз жетип),
Анау жигит киятқан қыз қолтықлап,
Мениң сол бир күндеримди еслетти...

Халық жолларда қаяққадур асығар,
Сәршембинің күнін бастан кеширіп.
Мақсет ойын сөйтіп іске асығар,
Питиргенше ескен желдей есіріп.

Сөз сөйлестик алдыдағы өмірден,
Достым айтты: „аман болса басымыз“...
Көп үмит бар шынлығында кеуілде,
Күтер бизди тағы қанша ашылыс...

4. Пийшемби

Көзимди ашсам қапы дүк-дүк қағылып,
Селк еткізди дүпилдетіп жүректі,
Қандай кисі ярым түнде шабылып,
Алып келген бизге қайсы тилекті.

Бул жасаудың бар ғой еки хабары—
Бирі қайғы, бири шадлық ырастан.
Ауыл-елдің түнерди де қабағы,
Орын берди сеске адам жыласқан.

Боз үй иши. Жатыр ағам көсип,
Жас үлкенлер кеуіл: айтар „Бенделик“,
Сәл тынығыу, кейин қайта өкирик,
Өзегимди өртеп турман мен келип.

Ағам жатыр соңғы күнги қонақта,
Аламанлар сыртта ар-сар қопырап,
Дөдестеги қойымшылықтан бирақта,
Бүркеу ушын турыпты ғой топырақ.

Усы күни шағылғанды шақымақ,
Ағам кетти. Жамбаслайман мен үйде,
Қайғы кетсин сол күн менен қақылап
Тәғдир енди басымызға муң үйме.

5. Жума

Ойда думан турмыстың бул толқыны,
Болады да, хәп заматта тарайды.

Адам гейде сезбей өткен жолғыны,
Тек ертеңге дүзиў көзли қарайды.
Жолғалтыўда, өкиниўде турмыста,
Куўаныштың түрлери бар бир талай.
Өмир деген өлшегенге дым қысқа,
Толған яңлы бүгин, кеше туўған ай.

Өтти бүгин. Бәри үмитке сулады,
Үмит—жасаў. Нийетинде жеткерген,
Күн шеңбери таў артына қулады,
Шымшық яңлы уясына зып берген.

6. Шемби

Шемби күни. Бул күнде де адамлар,
Басларынан көп ўақыя кеширер,
Турмыс иси тамаша ғой яранлар,
Ал, күткени тағдир байлап кешигер.

Бул күн деген өз алдына күн ғой бир,
Ким туўған күн, ким басқа той атқарған.
Көргің келсе қызығы бар сан мың түр.
Бағ өз көркін салтанатқа тапсырған.

Турмыс пенен шайқаў салып ығысып,
Көрдим халықтан талай-талай жақсылық.
Бүгинлиги бир жерлерден шығысып,
Алға қәдем қойып турман дәс қылып.

Таңнан баслап столыма отырып,
Даўамлайман „поэмасын өмирдің“.
Көкирегимди куўанышқа толтырып,
Ақ қағазға шерин төктим кеўилдің.

Сыртқарыда улы-қыйқыў, шешинип,
Баллар ойнар, терезеден қарасам.

Мениндағы балам жүрер есирип,
Өз алдына олда бақыт орасаң.

Бултқа мегзеп ойлар көшер басында,
Шақымақтай жалт-жулт егер елеслер.
Пайдасы не ҳәзир жоқ ғой қасымда,
Балалық гез, қыя жоллы белеслер.

Кеше жаздым мен өмирдің бүгинин,
Ертеңгисин тилеп турман оянып.
Қуры ешейин кетпесин деп бир күним,
Қәлемимди тислеп турман ойланып...

7. Екшемби

Күн менен түн усыниша тез алмасып,
Таңның сәўле шам-шырағын жандырған.
Бәрше тилек „қутлы күн“ ге жалғасып,
Қосық, саздан кулақ қуршын қандырған.

Қуўжыңласа бет аламыз таўға биз,
Таў—мамықтай бетине қоз гүл басып.,
Кенисликке алып барған саўғамыз,
Шыға жақпыз шың басына тырмасып,

Тиришилик, жанлы-мақлуқ масайрап,
Анаў жақта қуслар қурды сайранын.
Бир топ қызлар кушағына гүл жыйнап,
Таўдың қызыл гүли киби жыйнады.

Бул мәканнан қанша сапар гүл терип,
Саўға еттим кеўлим сүйген кимлерге?
Жаса, исле бул өмирге бир келдің,
Өмир өзи қымбат нәрсе билгенге.

Дөңде турып көз тасласаң қалаға,
Қат-қабат жай бағ-бақшалық арасы.
Ширин жаным болса дийсең садаға,
Шадлығыңның шарықлатып қанасын.

Дүйшембиден дүйшембиге шекемги,
Мен өмирдің жаздым азы-кем сапарын.
Тынықпасам, ертең ис күн биринши,
Таң уйқының шийрин дәмин татайын.

СҮЙИКЛИМ. СЕН ДЕП...

МЕН ЖАЛҒЫЗ КЕЛЕМЕН...

Жабығып, сағынып,
Жазғы түн... көл бойлап,
Жәп-жалғыз келемен,
Сүйиклим сени ойлап.

Ийримде ай—қайық,
Шүмер гә қылқылдар.
Шырпылдап урады,
Жийекке толқынлар.

Аңсайды лүпилдеп,
Жүректің қалқысы,
Табысқан едік биз,
Жийектен тап усы.

Толқынлар, толқынлар,
Көрдіңіз сизлерде.
Тап усы жийектегі.
Баяғы бизлерме?

Толқынлар салбырап,
Артқары шегінді.
Таппдым мендағы,
Өзімнен өзімді

Жабыгып, сагынып,
Жазгы түн...көл бойлап,
Жәп-жалгыз келемен,
Сүйнклим сени ойлап.

РОМАНС

Нәүше едик, күн-түни сырласқан,
Биз жас едик, көкирегимиз әл-аспан.
Ол күнлерди айтпа, несин айтасаң,
Қос сүтилмек едик талға шырмасқан.

Ойшыл едик, келешекке талабан,
Көкирек едик, ерке өскен баладай,
Сонда сениң хәр қыял, хәр әрманың,
Қандай еди, жүрегиме тараған.

Ал, бүгінше, бүгін алыс жөнөдін,
Енди оларды тек түсімде көремен,
Таң алдында татлы ұақымнан оянып,
Сени таппай көз жасымды төгемен...

* * *

О, сүйнклим, кешки бултар,
Алысқан пахта сыяқлы
Қызғалтақ дөнген түслердің,
Еслетер туңғыш мен өпкен,
Уялшақ қыздың жүзлерін...

ЖЫРТПА СЕН ЫШҚЫ ДӘПТЕРИН

Жаныма жалгыз сен шерик,
Жолында жүрмен теңселип.
Исенсең жаным хеш қызды,
Сүйген жоқ едим сеншелік!

Жалыksam қыя қарасаң,
Басынды төмен саласаң.
Сонда не узап баратырсам,
Артымнан қарап қаласаң?..

Алыстан аңсап хат жаздым,
Айтылды онда мақсетім.
Илгерги ықлас, нийетім,
Күллерге дөнип кетпесін?

Жаслықтың жалын гәплери,
Анығы әптер-дәптери—
Шығары анық, қарындас,
Жыртылса ышқы дәптери...

ШОФЕРДЫҢ СӨЗИ

Шаң-тозаңды көтерип,
Бир ис пенен асыға
Районнан колхозға,
Бет алды бир машина.

Бәндиргиде пәсейди,
Машинаның гүрилі.
Кабинаға минди қыз,
Салынған қос тулымы.

Ал шофердың сол ұақта,
Бир қыялап көзлери.
Қызды тинте баслады,
Майда сорау сөзлери.

—Алаң болмай айда аға,
Үйіме тез жетейін.
Деди, жигит:—Қарындас,
Сизди еглеп нетейін—

Скорысым бузылып,
Киятырман қараң, сиз.
Бириншиден басқасы.
Тұкал іске жарамсыз

* * *

Бир қыз көрдім жасағандай қолдан тап,
Бадам қабақ, жүзлерінде ноқат қал.
Жас жанымды бийлеп туңғыш мухаббат,
Сол жананды бір кумартқан ғалым бар.

Мен ышқыға тилемедім кем тилек,
Жолларында төселерем тап қайыс.
Ләйлиси ушын елден-елге тентиреп,
Мәжнун болып кетежақтай Нурпейис!

ЖУҰАБЫҢ БА СЕНИҢ ДЕ

Хат жаздым хат соңынан,
Бурынғысын күтпей-ақ.
Бұл жағынан қарасаң
Жаным, кеулім сүттей ақ.

Тепсеп күнде почтаны
Болып алдым мандатлы.
—Не қыламыз шырағым,
Саған келген сол хатты—

Дейди, почта апайда,
Ар-сарман сен жөнінде.
Почтаның „жөк“ дегени,
Жуұабың ба сениңде?!..

ҚУПТАНДА

Қасқарая даладан,
Жас өспирим жигитлер,
Қайта беріп биреуі
Иллет тауып иркілді.

Бир бұл емес, күнде де,
Өтер үйдің алдынан.
Өтпей кетсин, бір жерді
Тепсеп турар ол мұдам.

Жуұып, сүртіп қойғаны
Терезени, кеше еді.
Қызымның да бұл ұақта
Екі көзі көшеде...

ҚАЙДА БАРАДЫ

Мен отырған терезени,
Жауын келип тырс-тырс урды.
Бирақ, сыртта бір жас жигит,
Бизің үйің бақты турды.

Ал, қыз апам асығарда,
Терезеге жалт-жалт қарар.
—Суу боласаң үйде ойна деп,
Жауында өзі қайда барар.

* * *

Күңнің жүзін булыт басқандай,
Бүркедің сен меннен жамалың,
Сездім оны меннен шетлеуге,
Көптен ойлап тапқан жамалың.

Жүрегіңнің жыллы уясын,
Меннен басқа биреу ийелеп,
Жалынсамда кеуіл бурмадың—
Бир қыялап кеттің шекелеп.

Таң нурына төзіп турмаса,
Мейли, жулдыз жақтысы өшсин.
Бирақ, биздей жаслық гезлерде,
Бундай халға түспеген хешким.

* * *

Жас өспирим қыз-жигит,
Қайтты мине сейилден.
Қыз үйіне жетерде,
Тарта берди кейінлеп.

Күседі қыз бир азға,
Бағ ишінде турғанды.
Жигит болса заводқа—
Өз уақытында барғанды.

Бағ қасына келгенде,
Турды бир күш қайтармай.
Қарар жигит саатына
Кешиктім...—деп айталмай.

Менде билмей хайранман,
Қайбири кетсе боларын?
Биреуінен биреуі
Аянышлы-ау, олардың!

ЖОЛЫҒЫПСЫЗ МАҒАН БИЙКАР. СИЗ

Жолығыпсыз маған бийкар, сиз,
(Не болды?—деп шоршып кетерсиз).

Бир гездегі тунғыш ярымның
Сорастырсам құрдасы екенсиз.

Ол жөнінде хабар бермеші,
Басқа оның жүрек теңлеси,
Сол уақытлар... алтын минутлар...
Мәлим маған қайтып келмеси.

От жақпашы, айтып сезімге,
Онысызда бәрі есімде...
Әдірисін қайдан әкелдің,
Жаңа есімнен шыққан гезінде?

ЖАҰЫНДА

Хеш кимді алмас итибар,
Нөсерме ол? Тасқынба?
Уйпаласар екі яр,
Ақ шатырдың астында.

Жигит жибіп телмирер,
Сылап қыздың қолын жай.
Қызда барар елжиреп,
Мисли шоққа түскен май.

ҚАЯҚТА ЖҮРЕР КҮТКЕНИ

Жулдызлы түннің қойнында,
Жым-жыртлық хукім сүргенде.
Толқынлар түсіп ойынға,
Қайықты „сабар“ билгендей.

Муңайыңқырап келбети,
Жийекте жалғыз қыз жүрер.
Артына қарап хәрдайым,
Қыйналып, ауыр гүрсинер.

Жайдары өскен бул кызда,
Қайғының қандай себеби?
...Қолында гүлі бар мына,
"Себебин" билдим мен енди.

Ышқының жолы аўыр ғой,
Еследим бастан өткенін...
Баўырын езип арыўдың,
Қаяқта жүрер күткени?!...

* * *

Сол бир шофер жигиттиң,
Машинасы бүгінде,
Бузылғансып турыпты,
Қоңсы үйдиң түбинде.

Гүйтиң-гүйтиң өнбейди,
Ислеп турған талабы.
Оңлағаннан көбирек,
Терезеге қарады.

Қыз үйинен шығыўдан,
Машинасы оңланып,
Жөнep кетти екеўи,
Қуўанышын қолға алып.

МЕН СЕНИ СҮЙЕМЕН ДЕ, СҮЙМЕЙМЕН ДЕ...

Сүйемен: бирге өсип жаслайымнан,
Кеўилим сени қәлеп қалғаны ушын.
Қулпырып мегзеп кеткен жаз айына,
Назыңа, қылығыңа қанғаны ушын.

Сүймеймен: сүйип жүрип сонша терең.
Кеўилим сеннен яман қалғаны ушын.

Жасаўда шын муҳаббат болған менен,
Ұадеңнің бунша жалған болғаны ушын.

Сүйемен: тынық, таза қыз шағыңның,
Күлкиси көз алдымда жүреді еле.
Баяғы ашқан туңғыш қушағыңның,
Қәдири қымбатлайжақ келе-келе...

Сүймеймен: салқынлық бар жүрегің де,
(Қалсада кешириўге ўақыт жетип).
Жыйырылып жылан жатар түнегинде,
Палапан ышқым оннан ушып кетип...

Мен сени сүйемен де, сүймеймен де...
Еки түрли сезим жатыр жүрегімде.
Екеўмиз қосыў менен алыўдаймыз,
Қосылып алынысқан бул өмирде.

* * *

Таўға шығып сәуірлеў,
Әдет болып күнбе-күн,
Саўға еттим бир қызға,
Нәўбәхәрдің гүллерин,

Күнде ышқым асқынлап,
Уйқы көрмей түнинде,
Саўға еттим мен және,
Гүздің соңғы гүлин де.

Бирақ, басқа алғыстан,
Сөз шықпады ол қыздан.

* * *

Өртедим, сүўретинди, хатларыңды...
Бир пәске жалынлап ол, өшип қалды.

Бирақ, ол күлге айланып өшседағы
Өшпеди жүректегі жанған жалын.

Өшпеди жүректегі жанған жалын,
Қыйналды уйқы көрмей күн-түн жаным.
Бул ышқың қыйнап мени өмірлікке,
Жуплықты етежақпа деймен жекке?!...

МИННЕТИ БОЛАР ЖИГИТТИҢ

Қаяқта ғана болмайын,
Бөлінді саған көп ойым,
Елеслер көзге сол бір кеш...
Еслесем болды көл бойын.

Себелер жамғыр... жаз еди,
Сейілде кеуіл... наз еди,
Қуыантқан мени сондағы,
Мұхаббат деген бәле еди.

Қолтықлап мени сен нешше,
Қоймаста едің жүрмеске,
Қыялмай турман мен сени,
Жалған бір сөздей, өйдесем...

Өзің жоқ жаным жаралы,
Сөзің жоқ я бір баяғы,
Сондағы туңғыш ышқының,
Не болып кетті аяғы...

Қайдасаң, келші сүйіклим,
Кеуілді бийлеп жибиттің,
Кеширим сорап жалыныұ,
Миннети болар жигиттің.

СҮҰРЕТКЕ ТҮСТИМ

Сыйласықлы жасы үлкен
Ағаңа ғана гезиктім.
Көргенім яңлы өзіңди,
Ғалласлаңқырап кетіппен.

Жағдайын ата-анаңның.
Анықлап сорай басладым,
Ал, саған гезек келгенде,
Не деймен? Ауыз ашпадым.

Қулласы, сени көрсін деп,
Сүұретке түстим сағына...
Бір өзім емес, ағаңның,
Жанасып оң қол жағына...

* * *

Автобусқа миндик екеуіміз,
Биринші ирет көтеріп бала,
Барып қалған біраз жасларға,
Орын берді бір киі саған.
Қуыандыңба, уялдыңба я,
Көзлерінде ойнады жалын.
Сен биринші отырдың бүгін
Ана отырыушы орынға жаным.

ПОЭМАЛАР

ТАС ПЕРИ

Талпынып өзи шатылған,
Тәбият курған дузаққа.
Көз сүзді болып атырған,
Қақпансыз әжел, азапқа...

* * *

Бул сырлы тоғай ишінде,
„Мухаббат“ атлы көл болған.
Қызғышлау дөңсе кешінде,
Аңсаушы адам мол болған.

Жасаған бир жас қайықшы,
Тап усы көлді ес көріп.
Жыртқышлар болған мүсәпир,
Жыланлар жылжып жол беріп,

Сүйсиніп қарар көркіне,
Хожасы еди, көлдің сол.
Қайығы кетті еркіне,
Қосығын баслап еди ол.

Арадан күнлер өткенде,
Қайықшы жигитке кулласы,—

Күтпеген жерден көктенде,
Жолықты жылан ордасы.

Қараса қарсы алдына,
Нур—пери турды тауланып.
Көзлери түндей қап-қара,
Ал, жүзи атқан таң анык.

Усыннан бери жийекке,
Жылжыйды жигит қайығы.
Қайығы емес, периге,
Илгерги үмит жайы бу...

Шатылып ышқы отына,
Қыз жаны әбден парлады.
Жигитке қолын усына,
Мынаны айтып зарлады:

—Қайықшы жигит мен сенің,
Болайын ярың турақлы.
Өмирим зая өтерін,
Сезиніп, жаным унатты.

Тағдирим болсын қолыңда,
Таң болып саған атайын.
Балықтай туұлап қойныида,
Қалесең күн-түн жатайын.

Қоршалған мына дүт тоғай,
Гүуалық етсин антыма.
Тып-тынық көлдей жаным-әй
Кел, онша ойлы қалғыма?!..

Қайықшы жигит бул гәпке
Ойланды, қәдем таслады.

Жыландай оған сол сәтте,
Оралды пери шашлары.

Тосаттан ескен самалға.
—Шуу етті тоғай арасы!
Сурланып шыға қалды да,
Сыйқырлы адам баласы:

—Қайықшы жигит сөзімді,
Тыңлады табын периге,
Ол қашшан сүйіп өзінды,
Жайлаған жүрек төрине.

Антына гуға болайын,
Мына мен, антын жутпаса.
Ғарғысым урсын илайым,
Қыз сени қадір тутпаса.

Деди де ол жан зым-ғайып,
Жоқ болды, жин алып кеткендей,
Теңселді тоғай, теңселді,
Қуғанып қулап кеткендей.

—Болады,—деді қайықшы,
Қардарын шарппа қушақлап.
Таж етіп сендей зайыпты,
Өтпесем болмас ардақлап.

Күнлерден күнлер зымырап,
Арадан талай ай өтті,
Жұлдызға булар жымыңлап,
Хайрана етті, жер-көкті.

Бирақта бір күн... О, әрман!
Көз салса көлдің жүзіне.

Қол былғап сырлы бір пәрман,
Шақырды қызды өзине.

Антласқан мына ярынан
Сол сыйқыр артық көриніп.
Сукланып қәдді далына,
Қалды қыз ойға көмилип.

Жанағы қара жоқ болып,
Орнында хұрей тас жатты.
Жоқ болған шайтан шөк болып,
Қызға келип былай тил қатты:

—Бағыңның тергиз алмасын,
Сүйемен сени,—деді ол.
Қайықшы келип қалмасын,
Қашайық жаным, сөзім сол.

Биз жақтың буннан бір паркы,
Дарқан бір даңқа қонасаң.
Аяғы балық басы алтын,
Жанларға ханша боласаң.

Сейиллеп шығар жолыңа,
Гүл төсеп күнде түр-түрден.
Қаршыға етіп қолыма,
Қондыражақпан сени мен.

—Дирр... етіп көлдің геүдесі.
Ол қара қашты алмаса.
Жанында турар шәртлесі,
Қыз көзін ашып қараса,

Таслады оған бойын тез,
Қушағын аша, қас қаға.

Бирак, ол ышкын усы гез,
Инамлап турды баскаға...

Жийегин көлдің аңлыды,
Қайықшы жоқта күнде қыз.
Антқорда нәйлаж қаңғыды,
Шақырып оны тынымсыз.

Бир сапар айсыз ақшамда,
Жаңағы антқор артынан.
Шәукети таман бет алды,
Тайып қыз туңғыш шәртинен.

Таң ата берген мәхәли,
Жийекке қыз жалт қараса.
Жаўдыма куда кәхәри,
О, сумлық бул не тамаша?!

Антына гуға баяғы,
Адам даурық салды да:
Жәхәннің жуўға шаяны,
Антыңды қайтып алдың ба?—

Дегени, пери ар қысып,
Изине бурып қайығын,
Есинен танып талқысып,
Мойнына алды айыбын.

Келеме қайтып орнына,
Кәте дә аты кәтенин,
Дүбелей тура қалды да
Көлдің бар қамыс, жекенин—

Суўыра жазлап түбинен,
Шабағын атты сыртқары,

Ондатр зытқып ишине,
Қуў сыңсып, ғазлар датлады.

Тәбият усылай табалап,
Аўзынан шашты отларын,
Шырылдап қатын шағала,
Жоқлықтың бәрін жоқлады.

Жалғанба, шынба нәмәлим,
Хабар бар мына күдирет,
Тас бопты пери „қарағым“,
Абрайын төгіп бир ирет.

Езер-миш ол тас баўырын,
Толқынлар салып бүликті.
Сол көлдің сарғыш суўлары,
Жасы-мыш қыздың күйикли.

Билмес-миш еле қайықшы,
Ярының қылған қылығын.
Излейди дейди сүйгенин,
Сезинбей дүнья былығын,

ӨМИР ПОЭМАСЫ

Авторлық биринши баянлау

Турдым да
Таң сарғайып киятырғанда,
Жамылып қастюымды сыртқа шықтым.
Шымшықлар
Жуғырласып турды талда,
Көзлери точкасына мегзеп шықтың.
Көшелер—
Қәддендей боп турды бул ўақ.
Жол берип шәпик жүрис қәдемлерге.

Өтип тур, бир-бирине аманласып
 Бүгінги өмирине, адамларда.
 Жазгы барлық...
 Тиришилик көкөп, түрөп,
 Жуқарар тау басында шағлысқан қар.
 Қайталап жылдағысын быйыл тағы,
 Жалтылдап кетпедиме шақмақлар...
 Тиришилик дәниі сеуіп далаларға,
 Пәрұазын қараң жүрген бүркітлердің,
 Жер—Ана жаршы болып
 Гүзде ғана:
 „Миннети умыт қалды,
 Әй, кимлердің?“...
 Аналар
 Толғақ тутып узап таңға,
 Роддом таман тартар дауам ушын,
 Үйленіу...
 Бесік тойлар таңнан кешке
 „Сүйіншілер“ қаппап кетер ауыл ишин.
 Мына усы тиришилик ийеси,
 Жер екен,
 Ана екен,
 Түбі екеу—
 Бәршесін жаңартып тек озал бастан,
 Өмірді сақлап келер мәңгілікке!
 Мен усы
 Жер анадан көзімді ашып,
 Инсанман қушағында өсіп-өнген.
 Баслайын, ал, болмаса поэманы—
 Өмірдің поэмасын өзім көрген...

I.

Атам мени көтергенде мойнына—
 Билмей қалдым оны мен...
 Анам алып отырғанды алдына—

Аңбай қалдым оны да...
 Инам етип бул жасауды,
 Жарықты,
 Екеуіде көз жумыпты пақырлар.
 Балалығым өтпеседе ерке боп,
 Өмірден мен көріп жүрмен рәхәт
 Издегиниң ырысы ғой дақыллары...
 Шын сөз екен: егер адам өлмесе,
 Суу ишери шыны алтын табақтан.
 Тусау кескен, туған жерден жол алып,
 Дәрәя атлап сапар тарттым талапқа.
 Сәлемлесіп кирип талай үйлерге,
 Ошағына қолым қалап сорастым.
 Мен турмыстың уңқыл-шұңқыл жерлерін,
 Билиу ушын өзге менен санастым!
 Қанша болса тағдириңнің өлшеми,
 Сол өлшем күнді кешіп адамзат,
 Жасап келер.
 Тилегени тынышлық:
 „Дунья қайтып таппаса екен ғауасат“!
 „Урыс“—десе күлкі қашып езіуден,
 Дене музлар,
 Кууандырмас хешкимді.
 Ал, биз усы ғарғыс жылы тууылғанлар,
 Ардақлаймыз өзіміздің мезгілді.
 Биз өмірге усы жылы тап болып,
 Анда-санда өстик қодирен кендірдей.
 Уақ-шақ өстик соңғы менен есип,
 Бахтымызды ууайымға жеңдірмей!

* * *

Кеше ғана болдым тууыу үйінде
 Көріу ушын туңғышымды,
 Анасын.
 Атасы жоқ жетім өсіп бул күнде,

Ата болдым енди өзім!
 Атақ қандай!
 Ата деген ат қандай!—
 Бул миннетке дуушар болдым **мине** мен.
 Жарағандай хызметине **Ұатанның**
 Бир азамат өсире аларма екенмен!?...
 Ата парызын мен усылай сеземен,
 Хәм де солай сезер барлық аталар.
 Бизиң уллар тек ғана ата улы емес,
 „Ата-мәкен уллары“—деп атанар!
 Қара сыя соғып қара тарыдан,
 „А“ менен мен тек мектепте таныстым.
 „Ата“, депте „Мәкан“, депте көп жаздым,
 Хәзиргидей түсине алмай мәнисин.
 Кейин билдим:
 Мәкан қорғап аталар...
 Аталарды ардақ тутып мәканда
 Ол екеуи бир мәниске биригип,
 „Ата мәкан“ деп аталар екен дә!
 Ата мәкан!
 Қарамы кең айбатлы!
 Ғаррылардай салаұатлы, салмақлы!
 Сиз егизсиз,
 Садақ пенен оғындай,
 Ал, садақ не? Оқсыз болса садақпа?
 Ал, садақсыз оқ үзерме сабақты?!

* * *

Тууыу үйи
 Қапысына тыным жоқ,
 Кирип шығар бир қара шор аламан.
 Негедур мен кетким келмей бул жерден,
 Терезеге қарайманда тураман.
 Гезек күтиу,
 Ғарғынлықты қууаныш

Қууып салып арыға,
 Хызметши қыз шаршағанын сездирмей
 Жоқарыға жорғалады тағыда...
 Тамағынан өтпедиме қыйғаннан,
 Палатадан аұқат келер сыртқары.
 Бәлки, ойлар ана аты ана ғой,
 „Ой, балларым, жуталды я жутпады“.
 Терезеден сөйлесиулер күдимлеп,
 Хошласыулар,
 Жайдары жүз қол сермеп.
 Бөбек жылар бөлмелерден қайсы бир.
 Тайыншақтың шабысындай дүбирлеп...
 Көз алдымда:
 Жетимхана!
 Жетимлер...
 Тас жолларда жууырысқан жетимлер.
 Көзлериниң жасы айланып ғарғысқа
 „Ата“ деген
 Атты умытқан жетимлер!
 Ес енген соң барып билдим мендағы,
 Арасын да жүргенимде олардың...
 Кейин билдим,
 Барлық баллар бундағы
 Ана меҳирин
 Ғешбир билмей қалғанын...
 ...Әлле нени жүректери сезгендей,
 Жыламайды „аға“лап, я „апа“лап.
 Сезимлери кийик киби секирген,
 Нар, ингенди билмей өскен боталақ...
 Жылағанда өксип-өксип,
 Буйғып,
 Уйқылар еди, мең-зең болып баслары...
 Айдай бетке дағал-дағал из салып
 Турар еди, ғарғыссы көз жаслары...
 Таң атыудан кебир ашқан ерини,
 „Апа“ орнына „нәнне“ деди бақырып.

Жууырды олар бир нәрсесин жойыткандай,
Жууырды олар ҳайран еди, ақылы.
Ал, көшеде ҳәр күн жолға узатыў
Әскерлерди,
Елдиң темир қорғанын...
Ҳасасына сүйенискен аналар,
Улларына тилек тилер жалбарынып.
Үйлер жым-жырт.
Түтін атып морылардан,
Жасаў деген демин тартпай қалғандай.
Ел-журт шоршып усы жаман ойлардан,
Қайғы-муңға дөңдирмеўге ҳәр қандай—
Майдан күсеп қол-күш ара атлықты,
Урыс десе турыс барма бир майдан.
Сол бир жылы туўылғанлар шадлықты—
Көре алмады, мийнет көрди талайдан.
Ал, аталар
Батыс жақта от кешип,
Кеткен жоқпа изеп баспас узакқа...
Бала орнына күни-түни муз темир,
Автоматты қушақлап...
Гейде әрман
Жуп аяғы тақ болған
Адам көрсем,
Пүткил денем дирилдеп...
Лаўлап кетип әлапаттың жалыны,
Муздай сезим тум-тусымды тилимлер,
Көз алдымнан сан елеслер айланар,
Айланарда аяқланар соңында:
Ашық аспан оқлар ушар шуўылдап,
Атам барар сол шабыўыл тобында.
Кейин сол бир қәдеминен айырылып,
Естеликтей...
Қайта турар орнында.
Аспан ашық,
Ашық аспан шалқаяр.

Айналасы айдын дала, дала мол...
Сонша гүлге еси аўа түскендей,
Жерге қарап мүлгип-мүлгип алар ол.
Барған сайын аспан жүзи түнерип,
Тутылғансып жылжыйды күн ақырын...
Бул жарықтан айырылмаўға тырысып
Шағырайтып көзлерин,
Қараңғыны қууар сан мың шақырым.
Көзим жумсам—қараңғылық түби жоқ,
Қайта ашаман—
Шағыраяр күн төбемде.
Шыр еткен сес тереземнен келгенде
Қуўандым мен, ул туўыпты, дегенге.
Басым селтең...
Елесимнен оянып,
Мен өзиме келдим дәл сол заматта.
Тәбиятқа түр-түр ирең бережақ,
„Көз жарыпты“ бүршиклерде даракта.
Туўыў үйи!
Туўыў үйи!
Басланыўы жасаўдың,
Басланыўы жарық күнди көриўдиң.
Басланыўы
Бесик тербер түнлердиң,
Басланыўы басқа дәўлет келиўдиң!

Авторлық екінші баянлаў

Бериле,
Қартаға мен қарап турсам,
Бир қосық ойылып түскен тасқа:
„... Дем алған өз еркинше ҳәр бир адам,
Биздиң ел қанша бейим мийман-досқа,
Шығысы қанша қыйыр Батысынан,
Арқасы қанша узақ Түслигинен.
Қарайман.

Ҳәм танийман, тамырларын
 Елимниң ол-пулына бүлк етпеген,
 Шет шебирсиз дузи көп, сала-сала,
 Бийик тас, және ғайбар және көркем,
 Көлге бай,
 Шөлге де бай қулазыған,
 Душпанға бүрkitлигин не қыласаң,
 Жүректе Молдавия,
 Украина,
 Бойлары естен кетпес Балтиканың,
 Қеуіл шайдым Кавказдың суўларына,
 Ҳәммесин санай берсем... сайрап жаным,
 Жүрегим бир толқымай қәйтип тынсын.
 Берекет төринде ақыры, жайым менің,
 Поэма олай емес, узартылсын,
 Және айтып,
 Өмир—мәкан бир екенін.

II

Менде атқардым әскерликтің миннетін,
 Мәкан ушын турдым полат қатарда.
 Украина.
 Украина даласы.
 Умытылмассаң көрген болсам сол ҳалда.
 ... Еле турар ДОТ,
 Окоплар сақлаулы,
 Шууылы мол қара теңиз жийегинде,
 Көрсетиўге ерлик болған жерлерди,
 Алып барды бизди онда гей күнде.
 Музейден биз сыртқа шықтық.
 Маңлайда
 Қурбанлардың исмилері ойылған,
 Зор естелик,—деп қысылып бундайда
 Бизге аўыр қайғы ушын қойылған.
 Темекиге буўрыл муртын ыслатып,

Қолға услаған бүрkit тумсық таяғын,
 Қартаң батько бир әңгиме баслаған.
 Әңгимениң былай питти аяғы...
 ...Ұайранладық, қайтып барды шанадай,
 Әй, жигитлер,
 Бир мақтаныш алайын,
 Бул ғаррыда ерлик еткен бир талай.
 Ал, жигитлер „ұаха-қа“сын жеткерип,
 Барын сезді әндийшениң ғаррыда.
 Анаң қара... бир топар қыз маз-майрам,
 „Ой, дивчина“ны айтып барар барлығы.
 Тутандырып өшип қалған шылымын,
 Қабағынан қар борады ғаррының,
 Узақ қарап Қара теңиз таманға,
 Еске алды өтмишиниң барлығын...
 —Әй, жигитлер, өткен аўыр майданда,
 Шынайы ер жибермеди намысын,
 Төзим тутып, олар қыйнаў пайтында,
 Бизің халыққа аўзын ашты немисиң.

* * *

... Украина!
 Украина даласы,
 Тек өзінде айғақ миннет өтедим.
 Еслеп гейде,
 Қара теңиз қаласын
 Көз алдымнан қалқытып бир өтемен.
 Жүрген жерди, әскерликти үйренип,
 Умытылама қыс, жаз төккен терлерің?
 Күни-түни қыйынлықты бөлискен,
 Шын дослықта қәдем атқан ерлерің?
 Бир күни мен қазып атырсам окопты,
 Тас қасынан шыға келди автомат,
 Усы замат
 Муздай сезим қаплап тек,

Көз алдыма атам келе кетти тап.
Қатар оғы толысына қалыпты,
Душпанына кумарлана ата алмай,
Барлығымыз дөгереклей отырып,
Тунжырадык.
„А“... деген сөз
„Бәлким, мениң атамдики болмасын?
Я баяғы көп жетимнің биринің“?...
Усы сорау тилип жүрек қанамды,
Жууап таппай менде узақ тигилдим.
Көз алдымда:
Жетимхана.
Жетимлер...
Тас жолларда жууырысқан жетимлер,
Көзлеринің жасы айланып ғарғысқа,
„Ата“— деген атты умытқан жетимлер....
Усы пайыт ким кимлерін жоқлады,
Зил тынышлық.
Дир-дир етер жапырақ.
Мития ғана
Қосыуысында оқларға
Қарар сырлы, қарар көзі жылтырап,
Сталинград...
Митияның мәканы,
Мақтанады оның менен ол тағы,
Көз алдынан өтип турды оның тек
Балалығы... өткен күнлер ондағы...
... Көз алдында:
Жүзип өтті Волгадан,
Халық улы-шуу, қызыл қырғын баслана,
Зор кемелер гүлопат боп бомбадан,
Шожар еди,
Қатын-қалаш жас бала...
Ол хеш үнсиз,
Оны байғус анасы
Қорғашалап көрпешени жапқанын,

Көрмесин деп бул кесапат елесин,
Көрмесин деп
Бомба түсіп атқанын.
Бирак, Мития (бала деген бала дә)
Көрпешениң саңлағынан сығалап,
„Ойын“ курған самолетқа хәуада
Хәм жыласқан халыққа қарар еди, тап.
Көз алдында, көк жийектің туу шети,
Күн аз қалған лалап дөнип батарға,
Келди бирден командирдің буйрығы:
—Взвод тезден дизилиңлер қатарға!
Деуи мәтдәл шақмақтың тасындай,
Жаға дүзеп турдық еки қатарға.
Қосық айтып келемиз биз кешкурун,
Бул мәканның ер көкирек улымыз,
Ер жүреклик шыйрақлықтың белгиси—
Белимизде,
Белимизде курымыз.
Шыңландырап аталардың ерлиги,
Жүрек соғар:
Душпаннан хеш шегинбе.
„Ел шетинде
Жау бетинде ер жигит“
Мүмкин емес қалыуы хеш көринбей,
Елеслейди,
Усы сәтте Чапаев,
Жау жолына сермеп өткен қылышын,
Ер Қармышов намыс ушын шайқасып,
Ели ушын берген өмир—ырысын.
Елеслейди:
Жарқын жүзи Зояның,
Жас гвардия.
Матросов, Шолпанбай...
Батырлардың елеслетсем барлығын,
Жарқ етеди, таңда тууған шолпандай.
Оннан сайын жыйнап қәлди бойымды,

Улы түүе кызы да,
Бизин түңлик,
Бизин жерди барып көр.
Ал мен еслеп
Мектептеги жылларды,
Жандай сүйгөн география сабағын,
Ең сүйкимли мугаллимим Жалалов.
(Хәзир оны бир көриўди аңсадым)
Қол таяғын карта бойлап қыдыртып,
Айтар еди:
— О, жигитлер
Бизин мекән барлығы,
Ушқыйырсыз, жер жоқ буннан ҳеш артық...
Шынында да
Усынша кең меканым,
Хәр ултқа ата мекән бир мушың,
Көп миллетли, бир тилекли,
Минекей,
Көрмейсеңбе дәсте гүлдей турысын.
Кең меканның үмити биз алдағы,
Қалсақ егер,
Қыйынлыққа гез келип,
Ерлик ислеп улларындай мен дағы,
Болып берсем, мардыйған бир естелик...
Болып берсем, оның өшпес ошағы,
Мәңгилик от жалынына айлансам,
Мекәны жоқ деген олда жасаўма?
Хеш қаңғымай нисан болма,
Әй, нисан!
Мекән ушын қалқан бизин көкирек
Мекән ушын—
Өткир қылыш еркимиз.
Өмир—үлке
Ортасында көпири—
Берилгенлик.
Ис қылмаймыз еки биз.

Үлке—өмир,
Қосыў менен барабар,
Екеўи егиз мысалы бир киндиги,
Бири-бири жазылмастай жарадар
Буларсыз жоқ
Жасаў, сүйиў бирлиги.

Авторлық үшінши баянлаў

Туўған жерим,
Меканның бир түйини.
Меканның бир алақандай аймағы,
Мен сен ушын усыңшалық сүйинип,
Уллы күшти таўып алдым қайдағы
Биз жасаған мына жердиң барлығы,
Бәри алтын, бәри алтын қамтыған,
Сөйтсе дағы қадир тутып қулынын,
Бир жер бар ғой, шарт қараған артына.
Узақ ўақыт
Көрмей қалсам оны егер,
Қәдимгидей ис жайымда туғылар...
Сырт келбеті тек
Айтыўға қара жер,
Ой жуўыртсам, бирақ жаным буйығар...
Тамшы суўы—ана сүти ийген тап,
Ескен жели—демине дем қосқандай.
Ыза басып турсадағы ийнимнен,
Аўырлықты сезбестеймен ҳеш қандай.
Усы жерден қағып жасаў әйнегин
Сол жарыққа көзим туңғыш түскенсип.
Туўған жердиң ой-шуқырын және бир,
Турғандайман тап түсимде көргенсип...
Ол баслаўы,
Ол сүрдеўи еркимнің,
Уйқы берме. Атсын аппақ болып таң

Усы жерден поэмасын өмірдің.
Баслағанман.
Шайыр қайта узайтар.

III

Туған жерім,
Мазарлардан басланар..

* * *

Жетип бардым,
Ауылыма туу алыс,
Жаз айында саратанның түнінде,
Ийтлер үріп... Елді басқа көтерген—
Шуұлаған сес шықты шеткі үйінде...
Алып келди,
Мени бунда сууық хабар—
Кеткен екен үлкен кемпир,
Арадан.
Мезгил өтсе,
Қайғы мұнда сууып қалар,
Бирақ маған қымбат еді, сол адам...
Дуз тартып,
Хәр келген сайын ауылға,
Оған иззет тутар едим, анамдай,
Уршық таулап, үлкен айна алдында,
Отырар еді, о, бийшара анам-ай.
Мәпилик еді ол.
Аяғынан туралмас,
Табжылмастан жатты, салып төсегін,
Ел- жұрт гезіп бір жаңалық уғалмай,
Жатты пақыр, жатты өртеп өзекті.
Жалғыз жарық дүньясы еді, терезе,
Қараудан ол жалықпады оған хеш,

Түсінде де сол жақтылық елеслеп,
Сол жақтылық елеследі ерте кеш...
Еслейді ол,
Қыя жолды бүліклі—
Көп пенен бір улын майдан узатқан,
Улы-тасыр арбаларды...
Үмітлі
Хошласыұды.
Зорға жылжыр қушақтан.
Еслейді ана,
Көпке ырыс даланы,
Бүгінгідей бәрі есте, есінде,
Жер суұғарып қырық жарық боп табаны,
Жүргенлери қара мийнет көшінде...
Абыржытып өзін
Қарар көшеге.
Онда турмыс: „бәрі басқа жаралған
Жигит болып мурны бөклар кешегі,
Тулымлылар келин болыпта қалған...“
Деп, ол ойға батар еді.
Гей-гейде.
Қымтап қойып сала қулаш жаулығын,
Төркіннінен биреу-миреу келгенде
Көз жас пенен еслер еді, барлығын...
Үлкен жолдың бойындағы дүканиан,
Ораттырып еки-үш кило лампасый,
Хал жағдайын билиу ушын барар ем,
Қуры қолдан көре етип оны сый...
Илер еді,
Керегеге қатара,
Қолға илинген қандай сауға болмасын,
Бір көшениң тентеклерин бір топлап,
Кейин аздан берер еді „олжасын“...
Ашаршылық жылларында баяғы,
Бул „сақыйлық сиңип қалған кемпирге,
О, бул әдет,

Толы болса ел менен
Қымтаныуды бәршегеде көндирген.
Кемпірлердің жемелигі шуұдырлап,
Үлкен сандық гилтлері айтты ондағы,
Көзден ушып,
Бір домалақ шақмақ қант,
Силекейін жутыұшы еді, баллары...
Жемелигін желкесінен қайырып,
Шай алдынан кемпір ашып сандықты,
Шақмақ қантты хәр ұақта гүрт еткізип,
Майдалады.
Майдалады ақырын,
Әстелигін жеткізип,
Мен барғанда,
Күш ғайратқа қулшынып,
Хал сорасып, маңлайымнан өптите,
Бірмәнілі терезеге бақты да,
Көз алдында ұзақ турды
„Көк төбе“.
Сол заматта,
Түпкірінен көзінің
Сыр шашырар, бір аұырлық байқатқан,
—Жасалма Ай турған анаұ гүмбездің,
Оң жағынан анаң пақыр жай тапқан...
Кісі еді,
Хеш кім менен ісі жоқ,
Ел парахат еді, онда, халық байыр...
Набада бір керегінде қағазға,
Ат шаптырып алар еді, арғы аұыл.
Ақ жүзіне ақ әребек жарасып,
Кең көшени өткен ұақта қак жарып,
Келін-кепшік, абысылары қарасып,
Саұлатына суқланыұшы соншалық.
О... Яратқан!
Ана терең өкінді.
Кейін ұзақ жер бетіне өрт кетіп,

Байгус анаң шегіп аұыр мүшкілді,
Келте тумаұ себеп болып бір жағы,
Кете берді бул өмірден ерте өтіп.
Усы түні,
Ол олма, сол қайғыға,
Үлкен ағаң, о дұньяға атланып,
Екі өмірдің қанатлары қыйылып,
Екі сүйек бір қара үйде жатқан соң,
Пүткіл аұыл қала берді датланып.
Жатты екеуі
Оң жақ пенен сол жақта
„Қалайсаң?“ деп хал сораұға хал барма?...
Хатты баслар,
Ана бала бір үйде,
Бір-біріне мойын бурып... әрманлы...
Ол жыллары,
Жаманлық кім, басқа кім,
Бірде жан жоқ өкіргенге қатар үн...
Кепін етіп,
Киймешегін анаңның,
Екеуін тең жерледі ел сол күні,
Тас қамал бір үйдің қос түңлігін...
Қойшы, урыс,
Қанша өмірден айырды,
Қырды жаұыз, қақлап қойып ашқада,
Гә сүзектен,
Гәхи келте тумаұдан,
Бір төсектен, кеткен жоқпа бес бала?...
Там түбінде,
Дәрманы жоқ ғаррылар,
Күнсимер боп көз жұмысты көшеде,
(Мине усы қыян кесті өмірдің
ойлап кемпір отырғаны кеше еді)...
Ертеңіне
Ески гүмбез түбінен
Өзідағы мәңгілікке жай тапты,

Жаңа әулие жаңа қайғы үйілген.
Өмір курғыр,...
Паяны жоқ өмір-ай...
Изледім мен,
Жатқан жайын анамның,
Табыу қайда... хәмме әруаққа пйдим бас,
Бұл төбеде, жатқанлардың бәрі де,
Маған ата, маған ана, қарындас.
Бұл төбеде,
Қатар жатқан аналар,
Жанын берген улын күте, әрман-ай.
Бұл төбеде „уйықтап жатқан“ бөбеклер,
Көзін жумған: „аға кел“—деп әрман-ай.
Көз алдымда:
Жетімхана—
жетімлер...
Тас жолларда жууырысқан жетімлер.
Көзлерінің жасы айланып ғарғысқа,
„Ата“ деген атты ұмытқан жетімлер.
Көп оқлардай,
Шашыраған баяғы,
Көп жетімлер...
Өз атларын билмеген,
Қозғап турман кеуілдегі жарамды,
Сол жылдарғы күнлерімді есеп мен,
Жыңғыл басқан
Ески, ески мазарлар...
Бәрі уас,
Бір түс пенен турады.
Бұл әулиелер-екінші ирет елиме,
Қырық бірінші жылдың сепкен „ураны“...
Өнген жоқпа?
Өнді ұсы „уранлар“
Шыбық болып, болып хәм уу тикенек.
Бұл олардың ғарғыс, қәхәри, әрманы,—
Өне берер,

Еле ұрығы, еле тек...
Бұл төбеде
Ұсы өлі аймақта,
Пүткіллей бір тәғдир жатар кешегі,
Бір өткен соң бұл турмыстың заңында,
Қайталаныу болмас екен хеш екі.
Бұл бір жалғыз,
Алақандай төбеше,
Жер жүзінде бұндай төбе о қаншама?!
Қанша әжел, есабын ал емесе,
Сана,
Сана,
Я куу жағың талғанша.
Есімде еле:
Пискерен музей—мазары,
Табыт болған ярым миллион денеге,
Ярым миллион!
Көп емеспе, адамзат?
Көп емеспе
Ярым миллион ол неге?
Жатар онда, Ауыр тәғдир ийелери,
Аты жоқтай олардың да аты жоқ...
Өлген өлер ашылықтан, я сууықтан,
Өлген өлер ғарғыс пенен атып оқ.
Өлген өлер,
Көшелерде, үйлерде,
Өлген олар станоктың жанында,
Жұртқа беріп жарты тислем нанында,
Өлген өлер...
Белин шешпей,
Окопта таң атырған,
Шегиниулер... дәслеппи көп құрбанлық...
Изін ала,
Қарағайлық аралап,
„Қара табақ“ оқ үздіме де сумлық...
Соңын ала...

Бизин күшлер жапырап,
Басын ийинне тыкпадыма душпанын?
„Ур-аа!“ лаган үн дауылдай турды да.
Қаплап кетти,
Европа аспанын...

* * *

Өмир бойы,
Умытылмайды бир елес,
Ол дозакты көзи көрди, адамзат,
Бухенвальда—концлагерь музейи,
Дене музлап, ақыл мыйдан қалмас зат.
Крематория—фабрикасы өлімнің
Турареле,
Көрінниси жүдә сур,
Ишн шолан,
„От“ жағылмай көп жыллар,
Эпшеринен ушып кеткен бәрше нур...
Бул „музейге“
Күни түни қара шор
Келип турар
О, адамлар, сорым-аў,
Соннан кейин тиришилик зым-зия,
Шықты олар түтин болып қап-қара,
Қара қокшыл морыдан,
Адам отын
Отынды да аяйма,—
Жағыў керек ысытыўға ваннаны...
Офицерлер „шаршап“ келген кешкурын.
Шомылыўы керек,
Гәптиң болғаны.
Дийўалларда ғарғыс сөзлер, қаншама,
Сезиминди сескендирип басылар,
Егер олар пүтин басқа айланса,
Қабағынан кетерме екен шашырап...

Апат жыллар,
Не нәрсени қылмады.
Нешше өмир азап шекти бийпуўда,
Адам туўе, тас жарылып жылады,
Буган мына,
Аспан асты, жер гуўа.
Өкириклер,
Күн-түн қайғы уғылар,
Мазарлардан,
Туў тереңнен түпкірден,
Кешкурын самал менен ыргалар,
Шыбық басы,
Тикен басы түксийген...
Қәпелимде,
Селк етемен сестен:
„Ыз-зі!
Ыз-зі!—деп үнлер, анаў турған гүмбезде,
Батыс тәреп усы мәхәл негедур,
Қызыл топтай қызараңлап кетти өзге.
Мен тап усы
Мазарлардың үстинен
Мен тап усы
Өликлердің үстинен
Турып әсте туўған жерге қарасам,
Жасаў бардай питпейтуғын,
Питпеген...
Айқыш-уйқыш,
Көшелерин қарап көр,
Туйылады бир ушына бир ушы,
Онда ойлаған алма бетли бөбеклер,
Жаңғыртады, аўылини улы-шуў.
Ҳо, анаў бир
Үйде бүгин бесик той,
Ийиси келер баўырсақтың майының,
Тынышлық-ай!
Сени қолдан жаздырмай,

Тутса еди, туткандай журт зайыбын.
...Төргі үйде,
Гил естияр аналар,
Ақ самовар қойып алып алдына,
Келинге де, келин алған улға да,
Ырза болып,
Хәзлесті өз алдына,
Сыртқарыда ойнап жүрген тентеклер,
Шөпке шаншып,
Гә лампасый, бауырсақ:
—Печенье бер, мынауыңды жемеймен,
Деп, қояды анасына дауыслап.
Ал, ғаррылар,
Төргі жайда отырып,
Қо, өткеннен қозғады бір әңгиме,
Ел басшысы аман болғай,
Халқының дастұрқанын,
Үйіп қойған мәңгіге,
Ақ қалпағы,
Ақ сақалға жарасып,
Өлшем тутқан, ар-намысты, уятты.
Төрде отырған төркіні бар кісілер,
Ала таудың бір үзими сыяқлы.
О, кешегі құртып кеткен қан майдан,
(Баллар оны билмейді, түк)
Төрген биледи.
Үнгіп гилең шөп-шарлардың тамырын
Жеген хәм де оны
Көрген биледи.
Бирақтағы хәрбір үйде сақлаулы,
Үш мүйеш хат,
Қара қағаз сол ески.
Хат-хабарсыз генже улы сұұретін,
Қарар ана азаннан кешке.
Көз қараслар
Жанып турар қунарысыз.

Сол жылларғы анау шүтик шырадай.
Ернің қымып бармағыңды тислейсен,
Сол жыллардың зәхәріне шыдамай.

Орақшылар—
Орақшылар кешегі,
Сылтып келер, атыз жақтан, тау жақтан.
Күн батыудан
Осколканың қалдығы,
Таң атқанша жан-жүрегің сызлатқан.
Ғаррылардың изин басып киятқан
Атағы жас,
Былайынша өкшелес.
Үш штықлы мылтықтардың орнына
Үш тис жаба иске түсті дәсме-дәс.
Қулақ шалар,
Қыз-келиншек, баллардың,
Суу қалағы, қыр қалағы, шамбыры...
Ийтлер үріп... көше кем-кем қызынып.
Елirген ат сүйреп қашса шылбырын...

Авторлық соңғы баянлау

Мый мәжалы,
Санаға көп шырмалар,
Харам ой, сен,
Сезимлерден шық сызып,
Әлем қойны алай-булай торланған,
Зор плита спиралы-қып-қызыл.
Қызыл,
Қызыл-телевизор экраны-қып-қызыл,
Қызыл
Қызыл-заводлардың әйнеклері қып-қызыл.
Қызыл,
Қызыл-өртегендей дүнья үсті пүткіл қызыл.

Өрт демекши!
 Түсер қайта,
 Кырык биринши жыл еске,
 Адамзат-эй, ол қырғынды сез, есле
 XX деген римлик үлкен еки сан
 Өзимиздің үстимізге мәңгілік
 Әри-бери сызылған
 Крест болып қалмасын...
 ...Каяктадур
 Қуұырмаштай патырлап,
 Гәхи урыс, гә өликтің йисиндей,
 Бүликли,
 Көбеймекте ўақыялар.
 Денең суўып,
 Қорқыныш емес, хәўлирнў сзер жүректі.
 Кино да ма?
 Түсин де ме!
 О қандай?
 Өңиде я каяктадур, бир жерде...
 Жайлар жанып жарылыўда бомбалар,
 Нешше өмир жоқ болыўда тьюрмада...
 Өрт демекши?
 Өрт жамаң—
 Өртенсе ақ нийет адамзат,
 Өртенсе тәбият, ҳасыл зат,
 Өртенсе еркинлик ҳақыйқат,
 Өрт демекши
 Өрт жақсы-тек
 Өртенсе-қара нийет тәжжаллар,
 Өртенсе тек, қан сорғыш антқор,
 Өртенсе тек қайғы муң, әжеллер...
 өрт жақсы.

* * *

Таң саз берип киятқанда турдым да,
 Сыртқа шықтым,

Костюмымды жамылып,
 Жактыланар пүткил әлем,
 Кем-кемнен,
 Шоққыларға сарғыш шамлар жағылып...
 Урман-пурман
 Жөнелемиз иске биз,
 Тар көшеден түни менен тыныққан,
 Ойнап келер,
 Тили татлы кишимиз,
 Бала бақша дүньясы—ол қуныққан.
 Доп-домалақ,
 Қара көзлі бөбе клер,
 Домаланып бул кәрада ойнайды,
 Шадлық қушқан кишилерге қарасам,
 Жуўғарада көзи қурғырым тоймайды...
 Елеслейди:
 Жетимхана,
 жетимлер...
 Тас жолларда жуўырысқан жетимлер,
 Көзлериниң жасы айланып ғарғысқа,
 „Ата“ деген
 Атты умытқан жетимлер...
 Ол ўақлары.
 Жетимхана көп еди,
 Өлихана—концлагерь тағы да...
 Қандар душпан тыным таппай күн-түни,
 Асты адамды өзи тиккен бағына...
 Өйткен менен,
 Тылда аналар, өмирди,
 Толықлады, бала бөлеп бесикке,
 Ҳақ жанларға,
 Қорқынышпа қорқыныш,
 Ҳақ жанларға
 Ныпқырт болыў несиппе?...
 Жексен болып
 Жетимхана ал, мына—

Көбейнүде бала бақша—гүл бақша,
Журт ыразы мына қутлы дәуирине,
Бийпул шадлық кушағында таңы атса.
Мен баллардың,
Мәлдир тынық көзинен,
Мәлдіреген келешекті көремен,
Мен оларды сүйген сайын, бетинен,
Келешекті сүйгенімді билемен
Усы ұллы келешектің ийесі ким?
Өмір беріп,
Ағыл-тегіл көгерткен,
О, Хауана адамзаттың анасы,
Бір басынан,
Бір мың түрлі ис өткен...
Жас келешек—өсер оннан шақалап,
Бар тәғдірін
Оған беріп бұл дағы,
Қайда жүрсе аңсап ізлер, „апа“лап.
Елжиресіп,
Бір-бирине беріп қол,
Ана-бала әне қатар киятыр,
Жүзлерінде жүзіп жүрген ырыс мол,
Шадлығы тап өз алдына театр...
Усы ана барлық ана сыяқлы,
Келешекті өзі келер жетелеп,
Кеулінде қыйлы қал жоқ тарыдай,
Тынышлықтан басқа болсын не тилек?...
Изін ала
Хасылзада тағы бір,
Мол-молақай көйлек кийген бойына,
Томпанласып баллар шықса алдынан,
Бахыт қусы қона қалар ойына,
Қандай сулы,
Сәрүе бойлы қаяллар
Жер шарында құрсақтары томпайған...
Егер булар жәбір тартса өмірден,

Шайыр жаным тынығама қайғыдан.
Биз оларды
Сүйіп тәжим етейік,
Усылардың бойында ғой келешек,
Жер шарының ийесі жатар ертеңгі—
Ал, ертеңге ким келтире алар шек.
Келешекке шек жоқ, шеп жоқ хеш ғана,
Өмір шалқыр, қызықласып машқала,
Бар уақтында кудиретлі екі ана,
Адам—ана.
Жер—ана,
Өмір ағар, мүмкін емес, байлау хеш,
Зор толқындар—бууындар көші ондағы.
Өмір—поэма,
Аяқланбас поэма,
Питпейтуғын хеш дауамы бір тағы...

М А З М У Н Ы

Алатау бояулары

Волга келер	3
Күн және нан	4
Ала тау бояулары	5
Естеликлер	6
Бизин мийрас	8
Батырдай бирин-бири ийинлеген	9
Таудагы түн	9
Балалықты еслеу	10
Нау бэхәрде	10
Бет	11
Еркинлик	12
Басымызды жокары услап жүрейик	12
Ак пенен кара	13
Кэхәрди үрме жылларында	13
Жас бууынның монологи	14
Улыма	17
Жаслыгымыда үш күн қатар	18
О, мениң жаслыгым	19
Отыз жас	19
Анамнан бурын	20
Боз торғай болып	20
Шүкирликтен тыным болмай	21
Тәнине қамшы жууытпай	21
Жауыннан соң	22
Жайлау дүқаншысы	22
Қысқы кеш	22
Кешір жеңге	23
Таңғы этюд	23
Ол күндер	24
Дүйшенбеден—дүйшенбиге дейін ямаса бір хәптелік өмір көриніслері	24

Сүйиклим сен деп

Мен жалғыз келемен	31
Романс	32
О, сүйкімді	32
Жыртпа сен ықы дәптерін	32
Шофер сөзі	33
Бір қыз көрдім	34
Жуабыңба сениң де	34
Құптаңда	35
Қайда арады	35
Күннің жүзін	35
Жас өспірім қыз жигит	36
Жолығыпсыз маған бийкар сіз	86
Жауында	37
Қаяқта жүрер күткені	37
Сол бір шофер жигиттің	38
Мен сені сүйемде сүйемеймен де	38
Тауға шығып сәуірлеу	39
Өртедим сүүрегінді	39
Миннети болар жигиттің	40
Сүүретке түстим	41
Автобұсқа миндик	41

Поэмалар

Тас пері	42
Өмір поэмасы	47

На каракалпакском языке

Нурпеис Жаркынбаев

КРАСКИ АЛАУ

стихи и поэмы

Издательство „Каракалпакстан“

НУКУС—1980

Редактор *У. Пиржанов*
Художник *К. Нәжимов*
Худ редактор *И. Қыдыров*
Тех редактор *З. Алламуратов*
Корректор *Д. Асқарова*

ИБ 1154

Теріўге берилген ўақыты 2/III-80-ж. Басыўға рухсат
етилген ўақыты 25/VII-1980-ж. Қағаз форматы 70x108 ^{1/32}
Көлемі 2,5. баспа табақ 3,5 шәртлі баспа табақ. .
3,0 есап баспа табақ. Тиражы 3000 Баҳасы 40 т.
„Қарақалпақстан“ баспасы. Нөкіс қаласы, К. Маркс көшесі, 9

КҚАССР Баспа, полиграфия ҳам китап саўдасы ислери
бойынша басқармасының „Правда“ның 50 жыллығы
атындағы Нөкіс полиграфкомбинаты. Заказ 791.